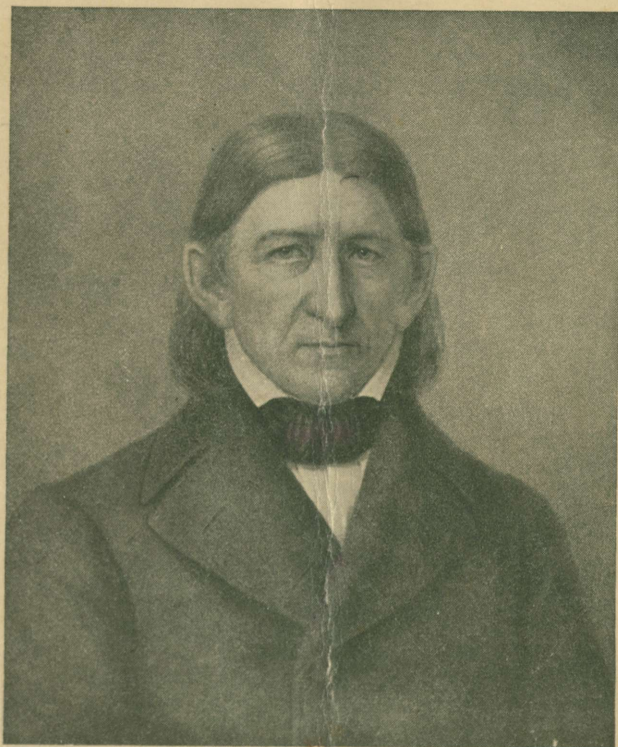

1914
Mag. E. Oissar.

FRIEDRICH FRÖBEL

VÕRU ÕPETAJATESEMINARI VÄLJAANNE
VÕRUS, 1930.

Mag. E. Oissar.

Friedrich Fröbel.

FRIEDRICH FRÖBEL

ELULUGU JA PEDAGOOGILISI VAATEID.

(Äratrükk „Teel töökoolile“ VI)

~~4482~~

VÕRU ÕPETAJATESEMINARI VÄLJAANNE
VÕRUS, 1930.

Mag. E. Ojamaa

FRIEDRICH FRÖBEL

4945

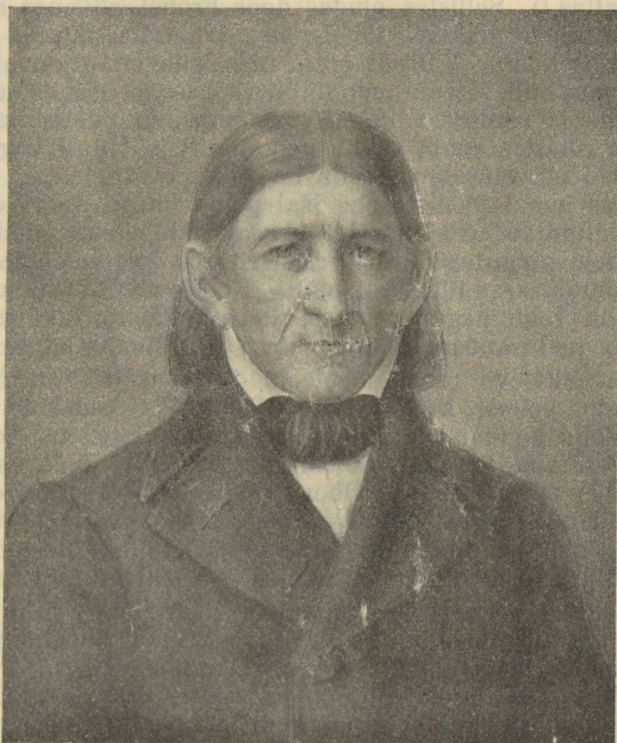
V. Pohlak'u trükk Võrus, 1930. a.

A-7214

VÕRU ÕPETAJATE ÜHENDUSE VÄLJAANNE
VÕRUS, 1930.

Friedrich Fröbel.

1782—1852.

Elulugu.

Friedrich Fröbel sündis 21. aprillil 1782. a. Thuringenis Oberweissbachis, kus ta isa oli pastoriks. Saanud $\frac{3}{4}$ -aastaseks, kaotas ta ema, kes suri sünnituse ja sellele lisanenud rinnahaiguse tagajärjel 7. veebruaril 1783. Isal oli suur 5000 liikmeline kogudus ja ta võttis oma kohustist kui hingehooldaja väga tõsiselt, selle tõttu eemaldus ta kodust ja jäi lastele võõraks. Varakult sai Friedrich Fröbel tunda eluvõitluse valu ja survet. 22. juunil 1785. a. abiellus isa uuesti; võõrasema armastas alul Fröbelit, kuid kui tal

sündis poeg, muutus olukord: ta hakkas ainult oma poja eest hoolitsema ja jättis võõraslapsed kõrvale. Kõige valusam oli see Friedrich Fröbelile, sest ta oli perekonnas kuues laps ja kõige noorem. Alguses valitsenud sõbraliku kohtlemise asemele tuli võõrastus, sõbraliku „sina“ asemele „tema“. „Nagu kõnetlussõna „tema“ kõiki isoleerib, nii tekkis minu ja mu ema vahele sügav kuristik; ma tundsin end juba oma algavas poisipõlves täitsa isoleerituna ja mu hing oli täis leina“, nii lausub ta selle aja kohta oma hilisemas autobiograafias.¹⁾ Sellistes oludes noor Fröbel süvenes ikka enam enesesse ja hiljem hakkas tähelepanu pöörama ilusale loodusele, mis ümbritses kodu. Väliselt poiss näis süngena, jonnakana, millega ta loomulikult ei suutnud võita võõrasema armastust. Kodus valitses vaga ja usuline vaim: isa oli vana aja pastor, kes teadust alahinnates rõhutas enam usku; hommikuti ja õhtuti kogusid perekonnaliikmed palvelusele ja seda ka pühapäeviti, ehkki sel päeval käidi kirikus jumalateenistusel. Isal polnud aega poega õpetada ja poeg ei tahtnud seda hääl meelel teha, sest lugema-õppimine nõudis palju jõudu ja pingutust. Kui Friedrich oli õppinud lugema, saatis isa ta lähedalolevasse tütarlastekooli. Koolis valitses samuti vaga ja jumalakartlik vaim nagu koduski; lapsed käisid igal pühapäeval kirikus, kus neile kohad olid määratud; puudumine polnud lubatud.

Kodus valitseva raske meeleolu ja ebasõbraliku oleku tõttu Fröbel unistas sellest, kuidas siit pääseda, ja kadestas vanemaid vendi, kes olid kodust eemal. Ja ootamata õnnestus see tal, kui olukorraga tutvus ta onu Hoffmann, kes oli Ilmis superintendent ja viibis mõned päevad Oberweissbachi pastori juures. Ta oli lesk, hääsüdamlrik mees, pehme iseloomuga ja võttis Fröbeli enda juurde ning pani ta säälsesse linnakooli, kus see keskmise eduga õppis. Pääle selle leidis Fröbel siin sõpru, kellega ta võis mängida.

Lõbusale ja muretule kooliajale tegi lõpu konfirmatsioon. Fröbelit ei loetud andekaks ja arvati, et ta ei lähe ülikooli, vaid hakkab õppima metsandust. Ta asus jaanipäeval 1797. a. metsatülem Witz'i juurde Hirschbergi õppima. Siin oli Fröbelil vaba aega, ta tutvunes taimedega, korjas putukaid ja kive, luges looduseteaduslikke raamatuid. Kui õppeaeg lepingukohaselt lõppes, ei tahtnud ta enam siia jääda, vaid pöördus jaanipäeval 1799. a. tagasi koju, kus veetis tegevuseta mõne nädala. Ja saatus viis ta igatsetavale sihile lähemale.

Sel ajal õppis Fröbeli vend Traugott Jena ülikoolis arstiteadust. Isa tahtis talle kiiresti raha saata ja et polnud muud võimalust, pidi Friedrich seda tegema. Saabunud Jenasse ja haaratud erksast vaimsest elust, soovis ta siia jääda. Semestri lõpuni oli jäänud 8 nädalat; vend kirjutas isale, et Friedrich võiks siin aega veeta kasulikult ja otstarbekohaselt, ning saanud isalt loa, jäi Friedrich siia. Sügisel, mihklipäeval, saabusid nad ühes vennaga tagasi isakoju. Friedrich Fröbelis on tärpanud suur huvi loodusteaduse

¹⁾ Klostermann, Friedrich Fröbels Werdegang, p. 3.

vastu ja tahtmine studeerida. Isa oli alul selle vastu, aga andis lõpuks ka järele ja lubas. Fröbel sai väikese emapäranduse osa kätte ja siirdus oktoobris 1799. a. Jenasse. 22. oktoobril immatrikuleeriti ta Jena ülikoolis kui stud. philos. isa tunnistuse põhjal, kus ta tunnistab poja küpseks ülikooliõpingute jaoks. Suure huvi ja innuga kuulas ta siin looduseeaduslikke loenguid, otsis igal pool ühtlust — mõte, millega ta tegeles terve oma eluaja. „Igal pool, kus nägin sisemist sidumit ja ühtlust, tundsin olevat rahuldatud oma hinge ja südame igatsuse.“¹⁾

Võttes kokku hiljem oma õpingute tulemusi, leiab ta: „Palju on mulle andnud viibimine Jenas, olgugi mitte kõik, mis oleks võinud mulle anda; siiski olin ma juba leidnud keskpunkti eneses väljaspool mind: ma nägin juba ühtlust mitmekesisuses, jõus ja elusuguluses, elu aines, jõude ja eluseadusi.“²⁾

Õpingute ajal elas Fröbel väga kokkuhoidlikult ja malbelt, aga sellest vaatamata sattus kolmanda semestri lõpul raskesse olukorda. Osa kasutada olevatest rahasummadest andis Fröbel oma vennale, kes aga niipea tasuda ei suutnud. Isa poolt aga toetust ei tulnud, ja Fröbel osutus võlgades: „Poolkuu“ võõrastemajapidajale ta oli võlgu 30 taalrit, mida ta tasuda ei suutnud. Ülikooli senat ähvardas kartseriga, kui võlga ei tasuta. Fröbel ei saanud raha ja pidi suvel 1801. a. kartseris istuma 9 nädalat; kui ta oli andnud töötuse loobuda oma päranduseosast, tasus isa võla.

Fröbel tuli tagasi isakoju ja pidi siit siirduma ühe sugulase mõisa, mis asus Hildenburghausisches, et õppida põllundust. Isa kutsus ta siit peagi tagasi endale abiks, sest vanuse tõttu ei suutnud ta ise kõigi ametlike kirjatöödega toime tulla. Fröbel tuli ja oli isal abiks. Siin õppis isa pojast aru saama ja poeg isa tundma, aga sõbralik vahekord ei kestnud kaua: järgmisel aastal, 10. veebruaril 1802, isa suri, 73 aastat vana.

Et Fröbelit miski isakoduga ei köitnud, lahkus ta siit varsti, et ilmas õnne otsida: maamõõtjana leidis ta peagi Bambergis teenistust. Mõõtes üht mõisat, puutus ta kokku tuttavaga oma ülikooliajast. Noormeeste kõnelus pöörles päämiselt filosoofiaküsimuste ümber, nagu see tol ajal oli moodne, ja aineks oli Schellingi filosoofia. Teiselt poolt haarasid Fröbelit suured looduseeaduslikud leiutised, mis tehti 1795—1805 vahel: galvanism, keemiline affiniitet jne. Kõik need mõtted haarasid sügavalt ta hinge.

Järgmisel aastal kohtame Fröbelit juba Meklenburgis salanõunik Dewitz'i teenistuses raamatupidajana sekretäri tiitliga, kuhu ta jäi 1¹/₄ aastaks. Tutvunud siin koduõpetajaga, kes oli toleaege romantika mõju all, loeb ta Novalis'e töid ja otsustab ehitusekunsti õppima hakata, milleks sai tõukeid romantikast.

Meklenburgist vabatahtlikult lahkunud ja saanud surnud onult Hoffmann'ilt päranduse, Fröbel siirdus suurte kavatsustega oma

1) Klostermann, ibid. p. 35.

2) Klostermann, ibid. p. 35.

sõbra juurde Frankforti Maini ääres ja saabus siia juunis 1805, vähe enne jaanipäeva. Mõtiskledes oma tulevikuplaanide üle, tuli tal mõte, millega ta juba varemalt oli tegelenud: „Kuidas? Võid sa ehitusekunsti kaudu toimida inimese hariduse ja inimese õilistuse kasuks?“¹⁾ Koos sõbraga kaalusid nad kõiki võimalusi ja sõber tutvustas teda Gruner'iga, kes oli Frankfurdi eeskujulikust musterkoolis õpetaja. „Oo“, lausus Gruner minu poole pöördudes, „loobuge ehitusekunstist; see pole teie jaoks. Saage kasvatajaks.“²⁾ Sõber soovitas siin õpetajaks hakata, aga Fröbel kahtles ja kõhkles, sest tunnistused olid kaduma läinud, aga hiljem oli nõus. Peagi oli ta õpetaja, õpilasteks oli 30—40 poissi 9—11 aasta vanuses. Siin oli Fröbel ennast leidnud: olgugi et tal polnud vähematki ettevalmistust ja ta varem polnud sellele alale mõelnudki, läks töö hästi, nagu oleks ta ammugi õpetaja olnud. „Nagu rajutuul haaras minu, mind peaaegu kanti selle juurde, mis tahtsin. Ma sarnanesin täiesti õhkavalt janunevale ja surmani näljasele. Ma tunnen veel praegugi, kuidas minus miski voogas ja kuidas samal ajal varem tundmatu minusse voolas: oli nagu ma õpiksin alles seisma. See ilmis polnud milgi tingimusel välispoolt antu mõjustatud, vaid väline oli ainult jõud, mille tõttu kogemuste, mõtete, ideede massid, mis — mulle endale ebateadvalt — minus puhkasid . . . teadvaks said.“³⁾

Koolis õppis ta tundma tol ajal moodsaid Pestalozzi' õppemethodeid ja lõpuks tahtis ta ise näha ja kuulda kuulsat šveitslast. Kasutades suvist puhkust, rändab ta augusti lõpul 1805 Iverduni, kus Pestalozzi tegutses. Ainult 14 päeva sai ta siin veeta, aga vaatamata lühikesele ajale mulje oli sügav. „Sääli oli just sel ajal võimalik, niihästi sisemiselt kui ka väliselt elav ja erutatud ja liikuv elu,“ lausub ta selle kohta hiljem.⁴⁾ Pestalozzi kirjutab Fröbeli rääkimatusse järgmised sõnad, mida Fröbel hiljem sageli tsiteerida armastas, eriti lõppsõnu:

Inimene rajab mõtte
 Leegi ja kõne sädemega
 Tee oma sihile,
 Aga ta täidab selle tee,
 Ta viib enese täiusele
 Ainult vaikimise ja teo läbi.⁵⁾

Aga koolis ei teostatud kõiki Pestalozzi' põhimõtteid, kõrvalseisjad laitsid, arvustasid ja arvasid enestel õiguse olevat parandada. Fröbel lahkus õpetaja koosseisust 21. juunil 1806. Juba varem oli Fröbel andnud tunde von Holzhausen'i poegadele, ja kui nende koduõpetaja lahkus, asus Fröbel selle asemele 24. juunil

¹⁾ Klostermann, *ibid.* p. 59.

²⁾ Klostermann, *ibid.* p. 60.

³⁾ Prüfer, Fröbel, p. 7.

⁴⁾ Klostermann, *ibid.* p. 62.

⁵⁾ Prüfer, Fröbel, p. 8.

samal aastal. Hiljem arvas Fröbel, et kasvandikkudele on parem, kui nad saaksid õppida Pestalozzi' juures. Proua von Holzhausen oli Pestalozzi' austaja ja oli nõus; hiljem veendus selles ka isa, ja septembris 1808 saabus Fröbel oma kasvandikkudega Pestalozzi' juurde. Ligi 2 aastat elas ta siin oma õpilastega ja võttis osa kõigest töist ning mõtles ka oma kodumaal Pestalozzi' meetodeid tarvitusele võtta. Selleks saatis ta 1. mail 1809 dateeritud kirja vürstinna Karoline von Schwarzburg-Rudolfstadt'ile, mis sisaldas põhjalikku ja täpset Pestalozzi' meetodi kirjeldust ja teostamiskava. Samuti püüdis ta võita Pestalozzi' ideile oma venda Christophi, Griesheimi pastorit.

Väliselt hiilgavana näiv Pestalozzi' asutis hakkas lagunema, tekkisid tülid Pestalozzi' ja lähemate kaastööliste Niederer'i ja Schmid'i vahel; Fröbelile oli neist lähedal eriti viimane. Pestalozzi' asutis oli saanud moesjaks, kuhu siirdusid rikkaste lapsed, kuna esialgne siht oli silmist kadunud; asutis kasvas suureks ja käis Pestalozzi'l üle jõu. Fröbel jäi Pestalozzi'le ja ta abikaasale võõraks; ehkki Pestalozzi püüdis Fröbelit hoida, otsustas Fröbel siit lahkuda. Sisemistest tülidest ei kirjutatud ta v. Holzhausen'ile sõnagi, vaid palus 1. mail 1810, et isa pojad siit ära kutsuks, sest Pestalozzi' asutis olevat õpetajate lahkumise tõttu langenud ja lagunemas. Lõpuks võis Fröbel siit lahkuda augustis 1810. Holzhausen'i perekonda jäi ta koduõpetajaks edasi kuni 1811. kevadeni. Ta otsustas oma õpinguid ülikoolis jätkata, et leida lahendust ja teritust ideile, mida ta Pestalozzi' juures otsinud, aga mitte leidnud.

Fröbel siirdus nüüd Göttingeni ülikooli, kus ta 23. juunil immatrikuleeriti. Alul ta õppis hommikumaa keeli, loobus neist hiljem ja hakkas looduseeadusi õppima.

Haruldane ja suurepärane looduseilmis köitis ta tähelepanu, kui ta hilisõhtutel ja öistel jalutusekäikudel pilgu heitis säravasse tähtede ilma: suur 1811. aasta komeet, mis oli näha märtsist septembrini. Vaadeldes õhtuti tähtede liikumist ja süvenedes olu ühtlusse, Fröbel arvas leidvat sfäärilise põhiseaduse. „Sfääriline on piiramatu, absoluutne ainus. Ta on mitmekesisuse kujutus ühtluses ja ühtluse kujutus mitmekesisuses... Ta on eneses lõpmatu arenev ja piiratud ja kujutab seda eneses: sfääriline on täiuslik ja viimistletud... Iga asi, kõik asjad on sfäärilist laadi, on sfäärilised olendid. Sfääriline seadus on kõike tõsist rahuldava inimsuse hariduse põhiseadus.“¹⁾ Veel hiljem tuletas ta meelsasti meelde Göttingeni elamusi ja põhjendatult asetas ta kera mänguvahendite seas esikohale.

Tundes elavat huvi keemia ja mineraloogia vastu ja soovides neisse enam süveneda, siirdub Fröbel prof. Weiss'i juurde Berliini. Göttingenist lahkub ta septembris 1812 ja sama aasta 17. novembril immatrikuleeritakse Fröbel äsjaasutatud Berliini ülikoolis kui stud. philos. Oma majandusliku seisukorra kindlustamiseks andis ta siin Plamann'i instituudis tunde.

1) Prüfer, Fröbel p. 19.

Talv, mis Fröbel veetis Berliinis, oli rahutu. Napoleoni väed olid lahkunud Venemaalt ja Pariisi jõudnud; oodati suuri sündmusi. Saksa noorsugu astus vaimustusega sõjaväeridadesse, et isamaa vabastamise eest välja astuda. Rahvusetunne lõi Fröbelis lõkkele ja ta luges häbitavaks jääda eemale, kui rahvast ähvardab suur hädaoht. Ta otsustas astuda major Lützwow'i korpusesse, kuhu juba varem olid astunud Th. Körner, Eichendorff, Jahn j. t. Kavatsuste kohaselt pidi Lützwow'i vabatahtlike korpuse liikuma saksa külades ja noorsugu ergutama üldiseks võitluseks. 20. aprillil 1813 kanti Fröbel nimekirja. Üksikutel salkadel oli kokkupuuteid vaenlasega, aga salk, kus oli Fröbel, jäi võitlustest eemale. Pärast Pariisi rahu 30. mail 1813 asus Fröbel juba 3. juunil koduteele. Lützwow'i korpuses leidis Fröbel endale kaks sõpra, Langethal'i ja Middendorff'i, kes hiljem ta kaastöolisteks said.

Tagasi tulnud Berliini, määrati Fröbel mineraloogia muuseumi assistendiks. Siin süvenes ta veel enam „vaiksesse, tuhat korda loova looduse tegevuse tummadesse tunnistajatesse“. Aga selle kõrval ta lootis leida võimalusi inimsusekasvatuse ideede teostamiseks, ja võimalus avanes varsti: ta vend, Griesheimi pastor, oli surnud haigusse, mille oli saanud 1813. a. sõdurite eest hoolitsemisel. Lesk kutsus Fröbeli Griesheimi, et ta asendaks neile isa ja oleks kasvataja.

See on ta elu pöördepunkt ja sellest ta kirjutab filosoof Krause'le:

„Kristallide ilm kuulutas mulle valjult ja ühtlaselt elu ja inimese eluseadusi selges, kindlas kujunduses ja inimilma tõsist elu vaiksus, aga tõelikus ja nähtavas kõnes. Sääli kihutas mind miski, kõike jättes ja kõike ohverdades, inimeste juurde, tagasi inimeste kasvatusesse, ajas mind tagasi, kes vaimus ja vaimu kaudu olid saanud nägijaiks, et looduses nagu selges peeglis taastunnetatud seadusi rakendada inimese kasvatuses ja inimese kasvatuses jaoks... Ja nii põhjendasin, Berliinis kohast loobudes ja linnast lahkudes 1816. aasta hilissügisel, oma kasvatuslikku tegevust, mis veel praegugi on minu kaudu ja minu juhatusel, aga tõusnud kõrgemaile ja surutud endasse.“¹⁾

1. oktoobril 1816 lahkub ta Berliinist ja varsti kohtame teda Griesheimis. Kasvandikkude arv suurenes peagi: 3 poisile tuli juurde veel ta venna Christiani 2 poega. Fröbel kutsus siia Middendorff'i, kes jõudis Griesheimi juba ülestõusmispühiks 1817, sooritanud oma teoloogia-eksami. Juunis 1817 ostis Fröbeli lesk Keilhau külakeses väikese mõisa ja kavatses sinna elama asuda; Fröbel asus poistega siia varem ja seadis majad korda. Sama aasta septembris saabus ka Langethal.

Berliinis oli Fröbel õppinud tundma tarka, vaimukat, haritud Wilhelmine Hoffmeister'it. Fröbel kutsus ta oma elukaaslaseks, ja 20. septembril 1818 oli nende laulatus. Pastori lesk oli lootnud,

¹⁾ Klostermann, Fröbel p. 119.

et Fröbel abiellub temaga, ja siirdus nüüd pettunult tagasi Rudolfstadi. Fröbel ostis mõisakese, aga et korraldused võtsid raha, oli ta varsti võlgades. Siin pakkus abi vend Christian, kes oli Osterodes vabrikant ja kelle pojad olid Fröbeli juures. Avatud kasvatuseasutis kasvas ja 1825 oli sääl 56 õpilast. Samal ajal tekkisid kahtlused ja süüdistused Fröbeli vastu. Superintendent dr. Zeh revideeris asutist ja andis sellest hää otsuse. „Kui kõik koolid muutuksid sellisteks kasvatuseasutisteks, siis peaks mõne põlve pärast siit kasvama vaimselt tugevam ja vaatamata pärispatule puhtam, õilsam rahvas,“ nii lõppes aruanne.¹⁾ Vaatamata sellele kahanes õpilaste arv tugevasti ja 1829. aastal oli sääl ainult 6 poissi. Ehkki tuli võidelda suurte välisraskustega, leidis Fröbel mahti oma pedagoogilisi mõtteid edasi arendada: 1826. aastal ilmus ta pääteos „Inimesekasvatus“.

Wichard Lange kirjeldab Fröbelit raskeil mureaastail järgmiselt: „Fröbel oli väliste olude läbi surutud täiesti oma sisemisse ellu. Mida enam ta tegevus ummikusse sattus, seda hiiglaslikumaks kasvas ta vaimutöö, ja väljendid, mis ta sel ajal pani kirja enese ja oma püüete kohta, kuuluvad kõige iseloomulikimate ja kõige õpetlikumate hulka.

Ta vaim sarnles terasvedrule, mille vetruvuse jõud kasvas välise survega.

Seepärast tegi ta just neil silmapilgel, kus harilik inimene on hiirtasa, arg ja ahastusele lähedal, ikka suuremaid plaane ja sel ajal, kui kõik tema ümber kokku varises, vaatas ta võidujoo-vastatult tulevikku.“²⁾

Kui Keilhaus oli raskusi ja näis, et tegevus tuleb siin lõpetada, pöördus Fröbel Frankfurti sõprade poole ja saabus ka ise siia mais 1831. Siin tutvus ta komponist Xaver Snyder von Wartensee'ga, kes tundis suurt huvi Fröbeli pedagoogiliste ideede vastu ja lubas anda nende praktiliseks teostamiseks oma Wartensee lossi. 20. juulil 1831 leiame juba Fröbeli siin eeltöid tegemas; 12. augustil tuli kantonivalitsuse luba. Vaatamata ümbruse vastutööle ja ajakirjanduse takistusele algas töö sama aasta novembrikuu lõpul vähese õpilasarvuga, mis ka tulevikus ei kasvanud.

Aga siin tuli abi mujalt, kust ei loodetudki. Fröbeli juurde tuli kolm meest, valitsusenõunik Hecht, dr. med. Just. Barth ja suur-nõunik Wechsler, kõik Willisaust, ja soovisid, et Fröbel viiks oma kasvatuseasutise sinna. 13. novembril kirjutati leping alla. Fröbel läks novembris 1832 Saksamaale ja jäi Keilhausse järgmise kevadeni; siis reisis tagasi Willisausse, kuhu saabus 1. mail 1833. Asutis avati 36 õpilasega. Ümbrus polnud Fröbelile soodus: katoliiklikud riigid ja ajalehed tungisid talle igasuguste lubamatute võtete kallale. Eksiarvamuste kõrvaldamiseks Fröbel saatis kantoni-valitsusele oma teose „Inimesekasvatuse põhijooned“. Valitsus soo-

1) Prüfer, Fröbel, p. 35.

2) Klostermann, ib. p. 135/136.

vitaskorraldada avaliku eksami, mis toimuski 1833. aasta sügisel. Asutis elutses küll edasi kuni 1839. aastani, aga õitsele ta ei jõudnud.

Siin kutsus protestantliku Berni kantonivalitsus, kes oli hakanud enam hoolitsema rahvahariduse eest, Fröbeli 1834. aasta suveks Burgdorfi rahvakooliõpetajate edasiharimise kursust juhutama. 1835. aastal tuli Middendorf Willisause ja Fröbel läks sama aasta mais Burgdorfi, et ka sääse vaestemaja juhataja kohale asuda. Alul asus ta Burgdorfi lossi, et pidada õpetajaile kursusi. Augustis 1835 kolis ta abikaasaga vaestemajja. Esimesel aastal võeti vastu ainult 25 last 9—12 a. vanuses, et säilitada asutise perekondlikku laadi; õpetasid Fröbel ja Langenthal. Burgdorffis viibis Fröbel ainult aasta ja lahkus 14. mail 1836, kuna ta asemele jäi Langenthal. Abikaasa tervis nõudis Saksamaale tulekut ja suve 13. juunist kuni 13. septembrini veetsid nad Berliinis ja korraldasid oma päranduseasju.

Abikaasa nõuandel valis Fröbel oma tegevuse keskkohaks Blankenburgi; alguses käis ta siia Keilhaust 2 korda nädalas. 16. jaanuaril 1837 asus ta hoopis siia elama. Tulise innuga asus Fröbel tööle, et teostada oma pedagoogilisi mõtteid.

Märgitagu siin mõni neist mõttest: „Esimene asikasvatuses peab seepärast olema — inimesele kui lapselle anda kohast ainet kujundamiseks, esiteks, et end selle najal tugevdada, siis selleks, et end teha kujundamisvõimeliseks, s. o. teha võimeliseks ainet vaimu mõjutuse kaudu kujundada, vaimule eneses asupaika teha; lõpuks, et siis vaimu, vaimu olu kõigis looduse ja kunsti kujundustes tunnetada“ (Fröbeli päevaraamatust 27. aprillil 1836).

Mõndagi oli ta juba varem leiutanud õpilaste arendamiseks. Nii kuuleme ka nüüd figuuride koostamisest, rõht- ja püstjoontest, väikestest tahvlistest, kuupidest, herneist ja puukepikestest tehtud kujudest, paber-, papp- ja puutöödest. On teada, et juba Burgdorffis oli valmis osa selliseid kastikesi, Keilhaus tuli sellele veel lisa. Huvitav on ses mõttes kiri Langenthal'ile 25. mail 1837: „Sa tahad küll teada mõne sõna meie töist. Kuubi väljatöötamisel, mis ruumi- ja vormitundmise alus, olen jõudnud edasi kuni kuubi jaotuseni diagonaalpinna kaudu. Keeleala vaatluses ehk keele-eseme vaatel, mis seotud kuubi vaatega kui iga asja esindajaga, olen jõudnud kuni asjade vaheliste suheteni . . .“¹⁾

See on ülihuvitav katse, kus kõlab kaasa Pestalozzi' mõte, ja samuti on edaspidine töö ja õpetus kuubi abil lähedases ühenduses Pestalozzi' mõttekäiguga. Aga hiljem Fröbel siiski loobus kuubist kui põhivormist ja asetas asemele palli, kuna kuup nihkus teisele kohale, ta leidub teises annetiserühmas.

¹⁾ Prüfer, Fröbel, p. 67.

Fröbeli kavatsus inimese kasvatust teostada, sai nüüd palju kitsama sihi: anda lapsele sündimisest päle kohast tegevusainet. Pärast mitmesuguseid kaalutlusi leidis ta oma asutisele nime „Asutis tegevustungi hoolduseks laste ja noorsoo jaoks (Anstalt für Pflege des Beschäftigungstriebes für Kindheit und Jugend),“ lasteaija nimetus tekkis alles hiljem. 15. novembril 1837. a. palus Fröbel valituse luba ja see saadi 20. aprillil 1838. a. Kevadel algas kibe tegevus: valmistati kuupe, palle, nii et siin leidis palju inimesi tegevust.

„Kõik vaimu ja elu ilmised ja kõik nende hooldus on seotud kindlaksmääratud, selgesti piiratud arenemisastmetega, nende hoolsa tähelepanuga ja truu väljakujundamisega.“¹⁾ Sellest veendest lähtudes töötas Fröbel välja mängu- ja tegevusvahendid.

Esimene annetus on pall kui lihtsaim keha. Ta on parajasti nii suur, et lapse sõrmed seda ümber haarata suudavad. Palliga ühenduses arendatakse huvitav ja rikkalik tegevus.

Teine on puukera, mis palli suurune, ja puukuup, mille servad palli läbimõõdu suurused. See nõuab rohkem jõudu, teeb liikumisel häält.

Kolmas annetus on poolitatud kuup; järelikult koosneb see 8 osakuubikesest, mida võib üksikult koost lahutada ja jälle kokku panna.

Neljas annetus on kaheksaks lamedaks osaks jagatud kuup, mis annab võimaluse mitmesugusteks huvitavateks konstruktsioonideks.

Viies annetus on igas suunas 3 jagatud kuup, järelikult 27 osakuubikesest koosnev, millistest mitmed poolitatud diagonaalselt.

Kuues annetus koosneb 27 puutahvlikesest.

Nende kõrvale tuli kastike 4—56 tahvlikesega, kastike mitmesuguse pikkusega kepikestega, puukepikesed herne tööde jaoks; hiljem liitusid nendega punumine, voltimine, väljaõikamine ja nõõritööd.

Mängude juurde tulid laulud, mis Fröbeli enese luuletatud. Neist on mõnigi konarlik ja raske, aga leidub ka häid ja huvitavaid. Olgu siin mõni edasiantud. Näit. kastikese lahtipakkimisel:

Klötzchen, Klötzchen, komm heraus,
Komm aus deinem kleinen Haus!
Gar viel liebe, schöne Sachen
Kann man mit euch Klötzchen machen.

Mängimisel:

Brücken, Keller, Öfen, Stübchen,
Bauen gern die kleinen Bübchen,
Und die kleinen Mädchen
Bauen gern Spinnrädchen.
Aber auch, wenn's uns gefällt,

¹⁾ Prüfer, ib. p. 73.

Schmücken Tiere unsre Welt:
Einen Hirten sah ich weiden,
Seine Herd zum Brunnen leiten.

Mängu lõpul laps laulab:

Klötzchen sind nun müde,
Schlafet wohl in Friede;
Änglein zu,
Gute Ruh!

Oma mõtete levitamiseks asutas Fröbel ajakirja „Pühapäeva-leht“, millest ilmus 1838. aastal 31 numbrit ja 1840. aastal 21 numbrit. Ajakirja ülesanne oli selles, et perekondi leiutatud mänguvahenditega tutvustada, õpetada neid tarvitama ja näidata nende edu ning levikut. Ajakirja motoks oli valitud: „Tulge, laske meid elada meie laste jaoks.“ Fröbel ise pani ajakirjale suuri lootusi, mis aga ei täitunud: ajakiri pidi peagi vähese leviku tõttu ilmumise lõpetama.

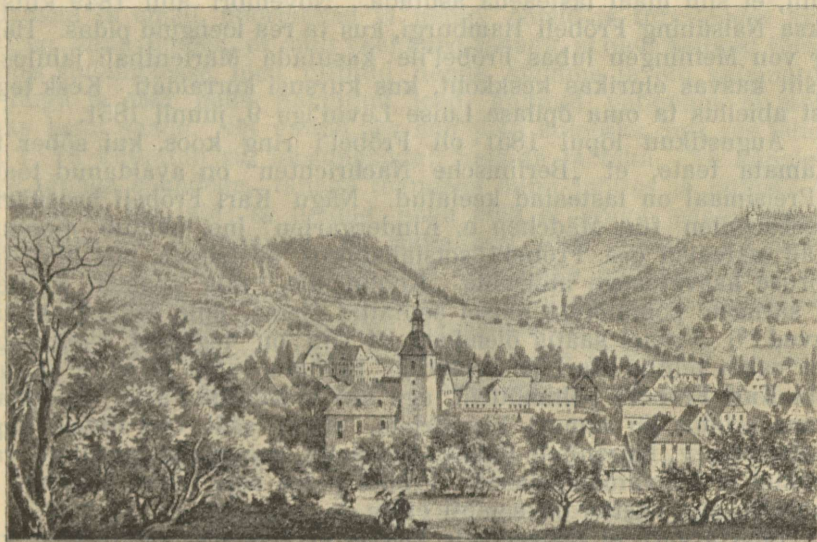
Nüüd hakkas Fröbel laiemaid ringe oma mänguvahenditega tutvustama. Ta kaastöölised reisisid sageli ja tutvustasid igalpool Fröbeli ideedega. Fröbel ise siirdus detsembris 1838 Dresdeni ja jäi siia pikemat aega. 7. jaanuaril pidas ta suurearvulise kuulajatekogu ees loengu „Loodusevaade kui inimliku kasvatuse esimene eelkool.“ Ta oli oma mõtted esitanud laiemale ringile, ja olgugi et poldud temaga nõus kõigis üksikasjus, võis Fröbel siiski ütelda, et tal oli edu. Hiljem pidas ta veel loengu, demonstreeris mänguvahendeid ja jälle hää eduga. 4. veebruaril 1839 palusid lastevanemad ja sõbrad Fröbel'it asutada siin mänguasutis. Mõni päev hiljem saadi selleks luba, asutis kutsuti ellu ning jõudis Frankenbergi juhatusel õitsvale järjele. 14. veebruaril 1839 reisis Fröbel Leipzigi, kus pidas loenguid ja kavatses mänguasutist ellu kutsuda, mis aga tegelikult ei toimunud.

Lähemil päevil pidi Fröbel Blankenburgi tagasi tulema, sest ta abikaasa oli haigestunud; paranemist ei tulnud ja abikaasa suri 13. mail 1839. a. Ta ei saanud näha täit Fröbel'i edu, aga ühe väikese auavalduse siiski: Fröbel nimetati Blankenburgi linna aukodanikuks 21. aprillil 1839. a. Sellega taheti saavutada, et Fröbel jääks Blankenburgi, ja ta jäigi. Siin asus ta hoogsalt kursuste korraldamisele lastejuhtide ettevalmistuseks. Osavõtt üldse oli väike; hiljem tuli küll naised ja neiusid, aga suureks osavõtt ei kasvanud. Samal ajal asutas Fröbel mänguasutise laste jaoks, kuhu kogunes peagi 40—50 last 1—6 aasta vanuses, mõned neist isegi 11 a. vanad. Asutise töö ise kannatas alalise juhi puudumise tõttu; Mitterdorf käis siin kolm korda nädalas. Asi paranes, kui linna toetusel õnnestus lasteemaks saada Ida Seele. Kuid tegevus oli lühike, sest juba juulis 1844 lahkus siit Ida Seele, et avada mänguasutist Darmstadtis; Blankenburgi oma jäi juhita ja lõpetas varsti tegevuse.

Blankenburgis kannab „Haus über dem Keller“ mälestustahvliit päälkirjaga: „Friedrich Fröbel asutas 28. juunil 1840. a. siin esimese

lasteaia.“ Kuid see pole täpselt õige: Fröbel asutas siis üldise saksa lasteaia ja avamispidu oli raekojas, mitte mainitud majas. Nimetus „lasteaed“ tekkis, kui Fröbel reisis ülestõusmisepühil 1840 Keilhaust Blankenburgi: „Ma olen leidnud; lasteaed peab ta nimi olema“, tärkas korraga tal mõttes.

28. jaanuaril 1840. a. pühitseti trükikunsti 400 aasta juubelit; Fröbel kavatses oma lasteaia ehitada Gutenbergile elava mälestus-samba. Põhikapitali 100000 taalrit kavatses ta koguda aktsiate kaudu; peeti pidulik aktus Blankenburgis, aga aktsiate müük edenes visalt ja seepärast jäi kava teostamata: kolm aastat hiljem oli müüdud ainult 155 tükki; Preisimaal ei saadud üldse leviku luba, sest arvati, et lasteaedu pole tarvis.

Keilhau Fröbel'i ajal.

Fröbel ise reisis alata ja 1844. aastal käis lääne-Saksamaal, Heidelbergis, Darmstadtis, Kölnis ja viibis kauemat aega Frankfurdis. Samal aastal ilmus ta teos: „Ema- ja meelituslaulud.“ Ehkki Blankenburgis tulid rasked ajad, võlausaldajad hakkasid laenusid tagasi nõudma, töötas Fröbel väsimata: ta reisis palju ja kavatses laiemaid ringe kasvatusühingute kaudu tööle rakendada. Alatasa pidas ta lasteadnikkude kursusi, nii näeme teda oktoobrist 1848 kuni järgmise aasta aprillini Dresdenis.

Saksamaa vaimne elu liikus sel ajal väga intensiivselt, ja siin Spranger mainib kolme suurt sündmust, mis sügavat ja otsustavat mõju avaldasid: Pestalozzi 100-da sünnipäeva pidustused; 1848. a. liikumine, kus vabameelsed nõudmused võimsalt üles tõusid, ja

Frankfurdi rahvuskogu, kes „Saksa rahva põhiõigustesse“ võttis hariduspoliitikat määravad punktid, kus nõuti riigikooli, õppeseadust, üldist rahvakooli, ühiskooli ja rahvakooliõpetajale ettevalmistust ülikoolis.¹⁾ Õpetajaskonnas kasvas huvi lasteaedade vastu ja neid võeti kui ühtosa koolikorralduses, ehkki alul ainult Saksenis. Et laiemaile ringidele tutvustada ja levitada oma mõtteid ja lasteaedade ideid, kutsus ta Rudolfstadti õpetajaid, vaimulikke, kasvatajannasid ja lasteaednikke, lastesõpru ja emasid: kutsele tuli 17. kuni 19. augustini 1847. a. kokku umbes 300 inimest. Fröbel ise esines võimsa kõnega oma lasteaia mõtte üle, leidis vastuvaidlejaid, aga ka palju pooldajaid, nii et ta ettevõtte võitis.

Edasi näeme Fröbel'it väsimata lasteaednikkude kursusi pidamas, nii talvel 1848/49 Dresdenis, kust mai alul siirdus Liebensteini, et siin maal lasteaeda asutada. Novembri alul 1849 kutsus Saksa Naisühing Fröbeli Hamburgi, kus ta rea loenguid pidas. Hertzog von Meiningen lubas Fröbel'ile kasutada Marienthali jahilossi, ja siit kasvas elurikas keskkoh, kus kursusi korraldati. Kesk tegevust abiellus ta oma õpilase Luise Levin'iga 9. juunil 1851.

Augustikuu lõpul 1851 oli Fröbel'i ring koos, kui sõber tõi ootamata teate, et „Berlinische Nachrichten“ on avaldanud teate, et Preisimaal on lasteaiad keelatud. Nagu Karl Fröbeli brošüürist „Hochschulen für Mädchen u. Kindergarten“ jne. nähtub, moodustavad lasteaiad osa Fröbel'i sotsialistlikus süsteemis, mis arvestab nooruse kasvatusesega ateismile. Koolid jne., mis peaksid Fröbel'i või sarnaste põhimõtete alusel asutatud olema, pole sellepärast sallitavad.“²⁾ Fröbel saatis õienduse, et siin on tegemist eksitusega, pole vahet tehtud Karl ja Friedrich Fröbel'i vahel ja et ta ei tunnista Karl Fröbel'i põhimõtteid, aga see ei muutnud asja. Õpetajate rühma seletus jäi samuti tagajärjeta, ehkki sääl olid nimed nagu Diesterweg, v. Marenholz-Bülow, Henriette Breymann, arvukad vaimulikud ja kasvatusetegelased. Fröbel palus asja uuesti kaaluda ja proovida, aga vastus oli samuti eitav.

Seni arvati, et lasteaedade keelus on tegemist eksitusega, kus Karl ja Friedrich Fröbel'i nimed vahetati. Prüfer'i uuemad uurimused võimaldavad ka siia uut valgust heita ja küsimust põhjalikumalt käsitada. Et ainult nimede vahetusega tegemist, näib algusest päälle olevat naiivne ja see oleks pidanud pärast seletust olema lahendatud.

Vabameelsed ringkonnad eesotsas tuntud jutlustaja Eduard Baltzer'iga arendasid Nordhausenis, Erfurdi ringkonnas, elavat tegevust. Nad pöörasid suurt tähelepanu mõistlikule kasvatusesele ja Baltzer soodustas kõigiti lasteaedade arenemist. Õigustatult võib seepärast „Nationalzeitung“ 4. sept. 1851 kirjutada: „Lasteaedade keeld on vabade kogukondade päätegevuse keeld.“ Nordhausenis suleti selle tõttu lasteaiad ja hiljem laiendati keeldu terve Preisi-

¹⁾ Spranger, Schule und Lehrerschaft 1813./1913.

²⁾ Prüfer, Fröbel p. 126.

ma a kohta. Selle seletusega saab lasteaedade keeld arusaadavaks ja sügavamalt põhjendatud kui varem.

21. aprillil 1852 pühitses Fröbel sõprade keskel 70. sünnipäeva ja nelipühil võttis osa saksa õpetajate koosolekust Gothas. Tulnud tagasi Marienthali, haigestus ta ja 21. juunil 1852 kella 6 ja 7 vahel õhtul suri Fröbel vaikselt, „nagu õis langeb tasa, kui vili on valmimas.“ Kadunud saatma kogus arvukas hulk õpetajaid ümbrusest ja arvukas pere õpilasi. Ilm oli pilves, varsti pikne läbistas võimsalt pilved ja hakkas tugevat vihma sadama. Leinarong pidi peatuma ja ootama. Haulal kõneles sõprade soovil pärast vaimulikku kõnet Middendorfi, kes lausus järgmist: „Torm teel näitas meile ter- vet Fröbel'i elu . . . Väik tumedates pilvedes vihjas sellele, et nii- viisi lööb mõneski pimedas südames, ja et meie rahva öös kasva- tava mõtte väik lööb lõõmama kui päästevalgus . . . Mehed ja nai- sed, isad ja emad, noormehed ja neiud, poisid ja tütarlapsed kisa- vad su haua ümber, et sind veel kord tänada, et oled heitnud tungla nende südamesse, oled täitnud nende südame ja elu vaimustuse ja jõuga ja oled neile näidanud teed, andnud vahendid, et mõtet teoks lasta saada. Sa vaikid, su suu jääb suletuks, mis see tähendab? Ta kuulutab su loosungsõna: vaikida ja teha. Ta kõneleb: ärge tänage sõnadega, tänage tegudega minu mõttes ja püüus! Sa ise kõneled teo läbi; sa heidad, nagu kõik ei võiks enam aidata, mullapõue kui seemnetera, et rikkalikult üles tõusta. Ja taevas lausub oma müriseva ja annab oma viljendava õnnistuse voolavas, nõrises vihmast ja oma äratavat jõudu läbitungivas päikesepaistes ja näitab oma rahu allavaatavas taivasinas.“¹⁾

Hiljem Middendorfi kava kohaselt haulale püstitatud mälestus- sammad koosneb kerast, kuubist ja silindrist.

Ajatabel Friedrich Fröbeli elu kohta.²⁾

- 1782. sündis Oberweissbachis (Schwarzburg-Rudolfstadt.)
- 1799.—1801. Üliõpilane Jenas.
- 1805. Kasvataja Frankfurdis.
- 1808.—1810. Pestalozzi juures Iverdonis.
- 1811. Üliõpilane Göttingenis.
- 1812. Üliõpilane Berliinis.
- 1813.—1814. Osavõtt vabadussõjast Lützowi korpuses.
- 1814.—1816. Berliini mineraloogilise muuseumi assistent.
- 1816. Kasvatusasutise asutamine Griesheimis.
- 1817. Asutise üleviimine Keilhausse Rudolfstadti juure.
- 1826. „Inimesekasvatus“.
- 1831.—1832. Wartensee kasvatusasutise juhatamine (novembris
1832. tagasitulek Keilhausse.)

¹⁾ Prüfer, Fröbel p. 138/39.

²⁾ Prüfer, Fröbel p. 144./45 (lühendatult).

- 1833.—1835. Willisau kasvatuasutise juhatamine (vahepääl suvel 1834 kolm kuud Burgdorfis).
1833. „Inimesekasvatuse põhijooned.“
- 1835.—1836. Burgdorfi vaestemaja juhatamine (mais 1836 Berliinis, sept. Keilhaus).
- 1837.—1844. Viibimine Blankenburgis.
- 1837.—1850. Asutis tegevustungi hoolduseks lapsele ja noorsoo jaoks Blankenburgis (siis Liebensteinis).
- 1838.—1840. „Pühapäevaleht vanameelsete jaoks.“
1838. Ilmusid 4 esimest annetist järgmiste tekstivihkudega:
 „Esimene annetis: pall kui lapse esimene mänguasi“ ja
 „Teine annetis: kera ja kuup kui lapse teine mänguasi“.
- 1839.—1844. Mängu ja tegevusasutis Blankenburgis ja kursused laste juhtidele.
1840. Üldise saksa lasteaia asutamine.
1844. „Ema- ja hellituslaulud,“ „Juhatus kolmanda annetise tarvitamiseks.“
- 1844.—1848. Reisid lääne-Saksamaale, Sakseni jne. (Keilhaust).
1845. Kasvatusseltside asutamine.
1848. Õpetajate ja kasvatajate koosolek Rudolfstadtis.
- 1848.—1849. Kursus Dresdenis.
1849. Viibimine Liebensteinis.
- 1849.—1850. Kursus Hamburgis.
1850. Üleminek Marienthali.
1851. Lasteaedade keeld.
1852. Fröbel suri Marienthalis (Meiningenis).

Fröbeli pedagoogilisi vaateid.

Käesolevas kirjutises pole võimalik anda põhjalikku ja täielikku Fröbeli pedagoogiliste vaadete kirjeldust, vaid on võimalus märkida ainult tähtsamaid ja silmapaistvamaid jooni. Kes soovivad neisse enam süveneda, pööraku Fröbeli enese ja H. Nohl'i ja G. Rönsch'i asjaomaste kirjutiste poole.

Fröbelit tuntakse igalpool kui lasteaadade asutajat. Lasteaiad on levinud üle ilma, võttes vaid erinevaid nüansse asukoha, laste rahvuse ja sotsiaalse kihituse kohaselt; põhi on neil kõigil üks ja sama.¹⁾ „Lasteaadade siht on lapsi eelkoolieas mitte ainult järele vaadata, vaid anda tervele nende olule vastav tegevus, tugevdada nende keha, harjutada nende meeli ja leida tegevust ärkavale vaimule, tutvustada neid looduse- ja inimeseilmaga, nii et nad saavad osa kõrgemast mõttest; õieti juhtida eriti südant ja hinge ja viia kõige elu ürgpõhjale, ühestumisele temaga. Mängus peavad nad elama rõõmsasti ja kõikkülgselt, kõiki jõude harjutades ja harides, süütus lõbus, lihtsuses ja vagas lapselikkuses, tõesti ette valmistuma koolile ja tulevatele eluastmetele, nagu taimed kasvavad aias taeva õnnistuse ja aedniku järelevaatava hoole all.“²⁾ Aga lasteaid pole kool, teda ei tohi kooliks muuta ja kooliga vahetada: siis kaotab ta oma mõtte. „Kool on paik ja laad, kus ja kuidas inimene peab teadmusi hankima temast väljaspool olevast ja arendama vaatlust ning omandamist. Inimene, laps peab aga ise enne miski olema, enne kui pöördub miski võõra poole . . . Väikesi lapsi enne kooli ei tohi veel koolitada, vaid ainult arendada. See on suur aja nõue, ja ainult lasteaia olu väljendab sümboolselt, aga sügavalt, kuidas tuleb kohelda lapsepõlve.“³⁾ Lasteaias tuleb igaviisi arendada ja äratada lapses peituvaid jõude, „tuleb võidelda lapseliku süütuse võimsaima vaenlase — tegevusetuse või valeteele juhitud tegevustungi vastu.“⁴⁾ See pole teostatav ja saavutatav nende võtete ja vahenditega, mis rakendatakse koolitöös, vaid siin tuleb erilise meetodiga arendada lapse isetegevust, mis otsib väljenduse võimalusi ja leiab neid mängus. Mäng haarab terve lapse elu varasemais aastais, mäng on tsentraalne toiming väikelapse elus ja selle ümber koondub kõik ta teguviis ja huvi, mäng on lapse eluvorm. Seepärast saab last mängu kaudu igakülgselt arendada ja

1) Vt. Katz, Neue Formen des Kindergartens, Z. pädagog. Psychol. 28, p. 490 ff.

2) Rönsch, Friedrich Fröbel, I p. 116.

3) Rönsch, ibid. p. 117.

4) Rönsch, ibid. p. 117.

kasvatada. Siin on Fröbel vaadanud sügavale lapse hingesse, mõistnud seda ja saanud aru mängu sügavast ja suurest tähtsusest. Seda tunnetada, süstemaatiliselt arendada ja hooldada on Fröbeli tähtsamaid teeneid.

Fröbel on kasvanud romantika najal, kogu ta ilmavaade ja pedagoogilised vaated on romantika imbutatud. Ta autobiograafias leidub koht, mis seda selgesti tunnistab. „Ma lahkusin kaitsevääst ja sõjast täieliku rahuldamatuse tundega. Sisemine igatsus ühtlusele ja kooskõlale, sisemisele rahule oli nii võimas, et ta minus, mulle endale ebateadvalt, pildis ja kujus esile tungis. Alalises, mulle seletamatus pakitsevas igatsuses ma olin möödunud oma koju-tulekul mõnestki kenast kohast ja mõnestki aiast, aga lahkunud siit, olin ikka rahutu. Siis saabusin F. mitteväikesesse mitmekesiselt kaunistatud aeda. Ma vaatlesin kõiki tugevaid kasve ja värskeid lilli, mis see pakkus, aga ükski lill ei rahuldanud mind. Kui nüüd kõiki aia mitmesugused iludused mu hinge pilgu ette tulid, nägin selgesti, et ei leidnud nende seast ühtki liiliat.

Ma küsisin aia omanikult: „Kas teie aias pole liiliaid?“ ja mulle vastati rahulikult: „Ei!“ Kui ma selle üle imestasin, öeldi mulle sama rahulikult, et reid aias kunagi ei vajatud ja ei otsitud. Kuis mu sisemus võis seda ilusamalt sõnastada kui nii: sa otsid vaikeses, selges, lihtsas liilias südame vaikset rahu, elu kooskõla, hinge selgust. Aed oma ilusas mitmekesisuses näis mulle ilma liiliata kui minu ees mööda voogav kirju elu ilma ühtluseta ja kooskõlata.

Teisel päeval nägin jalutusekäigul maal ühe maja aias uhkelt õitsvaid liiliaid. Suur oli mu rõõm, aga nad olid aiaga minust eraldatud.

Aga hiljem lahkus minust ka see, ja kuni selle lahenemiseni tuli jälle mu teadvusse pilt ja igatsus tagasi.

Üht pean ma veel märkima, et nimelt sel kohal, kus otsisin aias liiliat, üks kolmeaastane poiss erilise usaldusega minuga ühines.¹⁾

See on jutustatud nagu mööda minnes, lihtsalt ja vaikselt. Siin tuleb meelde Novalis, kelle töid Fröbel luges suure hoolega. „Ofterdingen'i“ alul leiduvad sõnad: „Ilmas, kus muide elasin, kes sääli lilled eest hoolitses ja isegi nii haruldasest kirest lille vastu ma ei kuulnud tol ajal iialgi.“²⁾ „Tulevad ka meelde Brentano' laulud või Philipp Otto Runge' lehed liiliatega, mis juurduvad südames, ja ta „hommiku-pilt“, kus amarüllise õiest keereldes tõuseb poiss ja kummardub valgel liilil inglil paludes Jehoova lõpmatu aupaiste ees“, mainib selle kohta Nohl. Liilia näis Fröbelile väljendavat sisemist suhet lapsega, ja ta asetask selle oma päateose vinjetti ja motosse: esimene kujutab palmi ja liiliat, mille lähedal labidas ja veekann, kuna vastuseisev moto kõlab:

¹⁾ Klostermann, ibid. p. 110/11.

²⁾ H. Nohl, Fröbel und Gegenwart, pädagogische Aufsätze, p. 82.

Liilia aias.

Värskelt ja võimsalt nagu
liilia aias kasvagu üles
temale Jumala antud elu
järele emalikus hoolduses
ja isalikus hoolitsuses,
jumalikkude seaduste järele
looduse kaitsel ja Jumala
taevalikul õnnistusel
inimene perekonnas, Ju-
mala aias.¹⁾

Ülaltoodud katke Fröbeli autobiograafiast puudutab ka üht mõtet, mis oli Fröbelile väga lähedal ja millega ta tegeles terve oma eluaja, otsides lahendust: see on vaimse elu totaalsus. Oma autobiograafias tuleb ta korduvalt selle juure, ta pääteose „Inimesekasvatuse“ sissejuhatav osa käsitleb sama küsimust, sama problemaatika peegeldub mänguvahendite koostamisel, kus esikohal asub pall, kera. Vaimse elu totaalsus — seda vajame väga praeguses kasvatuses, sest areneva spetsialiseerumise tõttu kipub tervik koost lagunema vahest enam kui kunagi varem: iga hariduseaine tahab olla tervik omaette, aga puudub vaimne side, mis neid kõiki ühendaks. Siin varitseb kasvatust hädaoht, kui inimest ei kasvatata hingejõudude ühtlusele: ta „teadus muutub temas ebavalguseks, mis kannab oma sisimas osas hävitust,“ lausub selle kohta Pestalozzi. Sellele võib juurde lisada, et inimene sel korral muutub kardetavamaks ja hädaohtlikumaks kui loom.

Elu totaliteedi otsimine läbib Fröbeli elu ja selgelt väljendub „Inimesekasvatuse“ sissejuhatava osa juhtmõtteis. „See ühtlus on Jumal. Kõik on tekkinud Jumalikust, Jumalast, ja ainuüksi Jumaliku, Jumala tingitud; Jumalas on kõikide asjade ainus põhi. Kõiges peitub, teotseb ja valitseb Jumalik, Jumal... Kõik asjad on olemas ainult selle läbi, et neis Jumalik valitseb. Igas asjas teotsev Jumalik on iga asja olu.“

Inimese elu siht ja mõte on usulist laadi. „Religioon, taastühinemine Jumalaga, tunnetuse, usu, vaatlemise ja elu läbi ühendada kõik oma mõtlemine ja tegevus otsekohe Jumalaga: see on ülim ülesanne, elu ülim püüd.“²⁾ Kasvatus peab olema sügavusuline; viljatu on kõik kasvatus, mis ei tugene usule.³⁾ Oma pedagoogilise tegevuse alul Fröbel tähendab: „Ma tahan harida inimesi, kes oma jalgadega on juurdunud Jumala maas, kelle pää tõuseb taevasse ja seda vaadates loeb, kelle süda ühendab mõlemad, maa ja taeva, maa kujurikka elu ja looduse ning taeva selguse ja rahu, Jumala maa ja Jumala taeva.“⁴⁾ Fröbeli usk polnud

¹⁾ Vinjett ja moto on uuesti trükitud Saksa Fröbeli-ühingu väljaandeis.

²⁾ Rönsch I p. 98.

³⁾ Rönsch, ibid. p. 99.

⁴⁾ Klostermann, p. 72/73.

vagatsev teesklemine, vaid ta on tunginud elusügavustesse ja mõistnud usu mõtet; seepärast tundub saatuse pilkena lasteaedade keeld ateismi levitamise pärast. Siin saab Fröbel prohvetliku julguse ja selguse, kui ta ennast ühes lasteaedade sulgemise puhul kirjutatud töös nimetab Jeesuse testamendi täidesaatjaks.

Töökooli liikumise ajaloos on Fröbelil tähtis koht: lapse isetegevusel on ta pedagoogilistes vaadetes aukoht ja ta ei väsi rõhutamast selle tähtsust lapse arengus. „Lapse elu, — nagu küpse, emataimest langenud seemnetera, kes kannab eneses elu ja seda samal ajal isetegevvalt arendab edasiminevas, aga ikka vaimsemas sidumises üldise elukäiguga; nii on ka tegevus ja toimimine ärkava lapseelu esimesi ilmiseid, ja nimelt tegevus, toiming sisemise ja sisima omapärase väljendusega: sisemine tegevus ja sisemine toiming selle sisemise ja sisima teadasaamiseks ja väljendamiseks, välise kaudu ja välises; seepärast sisemine tegevus välise tähelepanekule ja läbitöötamisele, välistakistuse kui selliste ületusele, välise läbitungimisele. Järelikult tegevus, toiming, ühendatud aistingu ja tajuga, vihjab uinuvale enesemõistmisele ja enesetähelepanekule kui ka juba tärgavale enesevõimele (võimisele), see on varakult lapseelu, inimolemise kui lapse ilmis. Selles täitsa omapärasel lapsetegevuses juba niinimetatud uinuva veerandaasta möödumisel, esimese lapsea tervikus eriti pärast seda aega, mida ei saa haaravamalt sõnastada, kui tegeleda, lapse tungis teotseda, s. t. tungis, üheskoos aistingu ja tajuga, iseenesest tõusvaks eluarenguks tegeval: selles peitub inimese olu.“¹⁾

Isetegevusega liitub loodusepärasuse põhimõte: anda lapsele vastavalt ta aastatele ja arengule sobivat materjali. Seda pidas Fröbel silmas, kui ta koostas mänguasjade rühmad. Sellekohaselt muutuvad mängud järkjärgult keerulisemaks ja raskemaks.

Ühes elu totaliteediga tunnustas Fröbel täiel määral lapse olu kui tervikut ja nägi ta kahepalgelist asendit elu arengul. „Laps tunneb end kord eneses iseseisva tervikuna ja samal ajal siiski sõltuva liikmena enese ümber vaatavas ja ennast aimavas suures elutervikus.“ Sellega on iseloomustatud last ühelt poolt kui tervikut omaette erilise laadiga ja eriliste ülesannetega, aga laps ei jää sellesse asendisse, vaid ta kasvab suurele elutervikule. Laps peab oma lapsea läbi elama, ainult siis avanevad teed tulevikku, aga mineviku sündmused ei kustu teadvusest jälgi jätmata, vaid lapsepõlve on näha ka veel meheaastates. Siit on näha, et Fröbel sügavale hingesse on vaadanud ja silmanud selle ajaloolist laadi.

Teeme kokkuvõtte ja vaatame, mis Fröbel on meile praegusel ajal. Lasteaedade kaudu sai Fröbel igal pool tuttavaks, aga siin on viimasel ajal leidunud võistleja Montessori' pedagoogika näol, kus laps viiakse otsekohe tõelisusse, aga mitte ebatõelikkude mängu ilma, nagu seda tahab Fröbel. Raamatus „Das Gesicht unserer Zeit“

¹⁾ Burger, Arbeitspädagogik, p. 110/11.

leiduvad järgmised iseloomustavad ja ajavaimu väljendavad sõnad: „Ta (Montessori pedagoogika) asetab lapse kindlasse tõelisusse. Pole enam muistenditeilma, mängu ilma. Varemini juhiti last ikka vale fantaasiale. Uus meetod annab talle sellise ümbruse ja sellised vahendid, et ennast kasvatab, kainelt ja asjalikult töötades.“¹⁾ Siin kerkib üles küsimus: kas on lasteaed meie ajal õigustatud? mis vaadeldes Fröbeli pedagoogilisi vaateid tervikuna suubub küsimusse, mille laiem ulatus: kas on meie ajal romantikal mõtet.

Fröbel nägi ja mõistis elu sügavalt. W. Lange lausub kord tabavalt: „Fröbeli filosoofia väljus elust ja lõppes elus.“²⁾ Seepärast on ta leiutised ja elustruktuuri avastised ajatud tõesed, ja „kes siin ei lähe Fröbeliga, jääb temast maha. Montessori' kuiv ratsionalism ja seksualism on sellevastu lihtsalt 18. sajand.“³⁾ Kui siia lisada veel järgmised Nohl'i sõnad, millistega ta lõpetas oma käesolevas kirjutises sageli tsiteeritud loengu: „Lühidalt ilma selle igavese romantikata jääks meie elu tühjaks, või et seda päris paradoksaalselt öelda, kõiges oma tõelisuses õieti ebatõelikuks“⁴⁾ siis peaks küsimus lahendatud olema.

Fröbel otsis elu totaliteeti, otsis ühtlust ja elu mõtet. Siin paistab mõnikord, et on pääliskaudselt vastuoludest üle mindud, pole tungitud asja põhjani, aga siin on avatud tee, mida võime käia ja mida tuleb käia, kui meie tahame põhjani ja lõpuni mõelda. Kui oleviku koolitöös kontsentratsiooni küsimus teeb suuri raskusi, tahaks loota, et praegu kõrvaleheidetud kivi nurgakiviks saab. Lahendus töötab olla viljakas, vaja ainult julgeda seda tahta.

Fröbeli tähelepanekud lapse hingeelust ja sellega kõrvuti esinenud tähelepanekud mängu kohta kuuluvad selle ala parimate ja hiilgavamate saavutiste hulka. Neis räägib inimene, kes tunginud lapse hingesse ja seda mõistnud. Loetagu tähelepanelikult ja süvenetagu Fröbeli asjaomastesse kirjutistesse, siis saadakse aru ta sügavusest.

Fröbeli uuring on alles noor, vahest paar aastakümnet vana, seepärast pole kõik ta mõtted veel mõjule pääsnud. Aga mida rohkem ta loominguks süvenetakse, seda enam leitakse säält uut ja viljakat; selles mõttes on Fröbel tühjaks-ammutamatu, nagu on seda kõikide suurte meeste tööd. Neile on ta tunglaks, mis näitab ja valgustab teed parema ja ilusama tuleviku poole. Võtkem kuulda ta sõnu!

Kirjandust.

Helene Klostermann, Friedrich Fröbels Werdegang, 1927.

Johannes Prüfer, Friedrich Fröbel. Sein Leben und Schaffen, 1927. (Nende mõlemate põhjal on koostatud biograafiline ülevaade.)

1) Nohl, *ibid.* p. 84.

2) Rönsch, *ibid.* p. 70.

3) Nohl, *ibid.* p. 88.

4) Nohl, *ibid.* p. 91.

Hermann Nohl, Fröbel und Gegenwart, Pädagogische Aufsätze, 1927.

Gustaw Rönch, Friedrich Fröbel, Gresslers Klassiker der Pädagogik, I 1912, II 1913. (Mõlemad kasutatud Fröbeli pedagoogiliste vaadete käsitlusel.)

Hilde Hecker, Martha Muchow, Friedrich Fröbel und Maria Montessori 1927. (Sisaldab rikkaliku bibliograafilise ülevaate.)

Parim koguväljaanne: Friedrich Fröbel, Gesammelte pädagogische Schriften, 3 Bde, her. von Wichard Lange. 1862—63. Fröbel, Menschenerziehung, Reclam.

Teoste katkendid on tõlgitud Rönch, Friedrich Fröbel I—II järele.

Pall lapse esimese mänguasjana.

I. Mäng.

Mäng on elu peegel, enese ja võõra elu, sise- ja ümbruseelu, aga kujutuse vabaduses ja siiski sisemise vabaduse kantud, ja seepärast elu — nagu helkiv peegel vastuseisvaid asju ja nagu selge järv oma ümbrust — ilustades ja selgitades tagasi heites. Mäng näitab looritatult elu seadusi nagu loodus; just seepärast on mäng nagu loodus vana ja noore jaoks nii lõpmatu, ei iialgi vananev.

Mäng näitab (nüüd küll) nagu looduski igavest seadust, milles ja mille läbi ta liigub, mitte ainult üksiku seaduse surnud tunnetuse, vaid just elu pärast, mis kasvab seadusest, samal ajal seaduse sigitatud ja selle sünnitatud. Mängu ei iialgi kaduv külgetõmbe mõju peitub järelikult seaduse vabaduse ja elu sisemises vastastikusel põiminguks ühiseks ilmiseks. Seepärast mäng äratab rõõmu, annab puhkust ja rahu ja äratab armastust, nagu iga seadus, milline ilmub eluna, niihästi elu tekitades kui ka elu säilitades. Teie, armsad vanemad, ärge unustage oma laste tähelepanekuul ja hooldusel seda siiski mitte: elu ja mäng nende seaduse ja ühtluse aimamata kui ka sidet vaimuga, hingega ja teojõuga tundmata ei mõju rõõmustavalt ja tõstvalt, isegi mitte lapsesse ta esimesel arengul. Ainult elu kujundamise jaoks, liikudes seaduses ja näidates ühtlust, ühtlaselt tähele pannes üksikut kui ka tervikut, see annab rõõmu ja rahu. Elul ja mängul on omavahel nagu loodusegagi veel see ühine, et ta ainult teatavates piirides tohib vabalt liikuda, kui ta tõesti rõõmustav, hinge ja vaimu rahuldav tahab olla. Seepärast on mäng lapsele tähtis. Ta õpetab last tundma ennast, oma siseelu igas suunas ja suhtes, oma jõudude, seadete, kalduvuste kui ka oma lootuste, soovide jne. suhtes. Ta vahendab lapsele temast eraldatud, kauge ja võõralt vastuseisva välisilma lähindust ja tundmist. Mäng õpetab last välisilmas tundma ja omandama vahendeid oma siseilma kujutamiseks, nagu ta mängus oma seadeid arendab ja jõude suurendab.

Mäng võimaldab lapsel aga ka välisilmas tunda ja aimata siseilma, kehade ilmas — jõudude ilma, vaimuilma, nagu ta ka lapse mängukaaslaste elu ja armastust tunda, tunnetada ja tunnustada laseb.

Mäng — õieti tunnetatud ja õieti hooldatud — ühendab tähele pannes ja tunnustades tärkava lapseelu täiskasvanu küpse kogemuseeluga ja edendab seda teise kaudu, nagu ta mõlemaid austades näitab igale kohustised, kindlustab ta õigused.

Nagu nüüd ehtis mäng last ta ürgelises, inimlikult igakülgses sidumis tunnetab ja hooldab, siis teeb ta ka lapse inimlikult mahe-daks ja tundes mõtlejaks kui ka teos kõlblaks ja kaalujaks. Ühe sõnaga: mäng . . . avab lapse pilgu maailmadesse, millele teda peab kasvatama, ja arendab teda sellele.

Mäng teie armastatud lastega on ka tähtis teile enestele, teie kallid vanemad ja armsad laste hooldajad. Ta avab teile teie laste sisima elu, õpetab teid nii neid tundma, õpetab teid tundma, mis neid välisilmas kõige enam, mispärast ja mil kujul tugevaimalt külge tõmbab. Mäng õpetab tundma, kuidas teie lapsed välisilma vastu võtavad, seda enestes edasi arendavad ja oma sisemuse arengust mõjutada lasevad, nagu ta kõigepäält teid teie lastega täitsa ühendab.

Mäng teie lastega viib teid endid tagasi teie oma noorusesse. Ta toob teile selle ilustatult tagasi. Ta näitab teile, kuidas see, mis nüüd teie elab, on põhjendatud teie lapsepõlves, teie nooruses. Ta näitab teile, kuidas teie lapsepõlve, nooruse aimused ja tunded on selgunud ja kujunenud, kuidas nad on õigustunud ja täitunud. Mäng teie lastega, — vanemad, õpetab nii tundma teie elu ja selle arengut kui tervikut, sellega teid endid. Ta on seepärast ka teile peegel ja teie eneste elu täiendus, nagu ta on inimliku, üldise elu sümbol üldse. Mängus tungivad läbi varakult elu kolm külge: kasulikkus, tõde ja iludus, nagu elu, teadus ja kunst alati peaksid üksteisest läbi tungima. Nagu mäng soodustab tervikliku elu liigendust, nii ühendab ta liigendatud ja mitmekesist elu. Mäng toimub seega — õieti tunnetatud ja hästi harjutatud — enese- kui ka ühtluse ja kõige tunnetisena.

Nagu mäng olevikus rõõmustab, minevikku tagasi viib, nii tõstab ta ka loori tulevikult sellele, kes omab meelt vaimse tunnetuseks elus, sest lapsemängu taga peitub elu tõsidus, ja lapsemängu läbi . . . inimene karastub varakult elu tõsidusele, nagu ta omandab selle nõuete täitmiseks püsivust ja kiirust. Seepärast lastagu meid silmas pidada rõõmsat lastemängu kui tervikut ja seda nüüd hooldada kui tervikut lapse esimestest sõrmemängudest kuni igakülgsse liigete, meelte ja keha arenguni, kuni nende vaimu ja hinge igakülgsse arenguni, et sellega saaks lapse elu, elu vanemate ja laste jaoks kui ka üldse elu jälle vastastikku pidevalt edasi arendav, teadvusega edasi haritav tervik.

II. Laps, lapse elu, esimene lapse tegevus.

Juba sõna „laps“ erutab inimest ülevalt ja rõõmustab teda, nagu ka pilk „tervele lapsele“ täidab teda rõõmu ja mõnuga ja mõte „puhtast lapsest“ hinges ilusamaid lootusi tekitab. See on tunne, nagu inimene ilmuks puhtas lapseas. See on inimesoo uue kevade tagasituleku lootus, nagu puhkev pung maapäälse kevade tagasitulekut kuulutab. See on Jumala uue ilmutuse aima-

mine lapses ja lapse läbi: sest on ju Jumal, kõikide olendite looja, kõige elu allikas, ja nii avaldub kõiges elus, kõigepäält tumestamatus lapse elus ainus Jumala elu.

Järelikult on see lapses kolmekordse ja siiski ainsa elu kuulutus: ainsa inimelu taasilmumine, inimsoo illumine inimeses ja Jumaliku illumine inimsoos, mille kaudu laps mõjub sõnas, mõttes ja pilgus nii erutavalt ja tõstvalt hingelistesse ja rikkumata inimestesse. Ühe sõnaga: lapsest ebateadvalt ja tunnetamata inimesele kõnelev kuulutus uuest algavast inimsooelust on see, mis sind, ema, sind, isa, teid, lapsehooldajad, teie lapse juures sõnul seletamata viisil külge tõmbab. See mõte juhtigu teid alati teie laste hooldusel.

Agaga nagu Jumal on inimeste looja ja isa, elu ja kõige elu allikas; nagu seepärast Jumala loominguks, kelle liige on inimene ja laps kui loodud olend, kõik ainult elu näitab; nagu inimsugu, kelle tervik liige on laps, end ainult elus ja kui elu ilmutab: nii on ka kohe lapse elu esimene väljendis ainult tegevus, elu, toiming.

See tegevus kui ärkava lapseelu esimene väljendis omab aga sisema ja sisema teadaande omapärast laadi välises ja välimise kaudu. Ta on välise läbitungimise ja läbitöötamise väljendis sisemalt ja sisimalt, nagu üldse on vaimse elu väljendis see, mis köidab lapse kõige tegevusega. Ja nii ilmub ka seepärast varakult lapse tegevus kui toiming ühine aistinguga ja tajuga ja seda ei saa, isegi kuni nn. „uneleva veerandaastani“ paremini tähistada kui „tegelda“.

Lapse esimesele tungile tegelda esinevad takistusena keha, liikmed ja meeled nende harjumatus ja arenematus olekus kui kõik väline, ja nii on laps abitu iseennast aitama ja välispoolt abi tooma ja seda vastavalt tarvitama, ja peab seda olema, et nii esiti enesest ja enese kaudu õppida ennast aitama, esiti, et tunnustada kõrgemaid inimeste rühmi, osalt et ennast oma ümbruses arusaamisega ja ringi vaadates leida.

Lapse abitusele ja ta tungile tegelda areneb lapses vastu jõud ja eriti oma tahe (oma meel). See avaldub inimeses kui teadvusele määratud ja teadvakssaamise astmel seisvas olendis. Ja nii tõstab abitus, kuna ta ületatakse, lapse nagu üldse inimese jõudu ja tahet. Selles jõu tõusmises avaldub ja ilmub laps kui inimene, selle kaudu jõuab inimene, laps, enesetunnetusele ja enese teadvusele, oma inimlikkude ja elu suhetele üldse.

Tegevus aga ilmub lapses nagu inimeses üldse kolmaina elu tõttu jälle kolmekordsel kujul: kui vabategevus, järeleaimamine ja harjumus. Ja selle endas ainsa elu kolmekordse liigutuse tähelepanek ja hooldus on eriti tähtis lapse juures; muidu satutakse kergesti nende valestimõistmise hädaohu ja kergesti häiritakse selle läbi eluühendus nendega.

Ümbruse tähelepanek, välisilma isetegev tajumine, iseseisev elustamine enesest, seepärast vaba isetegevus, mida kõike nii ilusasti tähistatakse paljuhaarava sõnaga „mäng“: need on järelikult lapseetegevuse esimesed väljendused, kui ta ihulikud nõuded on ra-

huldatud ja ta end mõnusalt tunneb. Selle läbi rahuldub ta ka, alates oma iseseisva tegevuse esimese algusega, oma maise elu sihi tähtsaima osaga, nagu ta selle läbi selliseid haarab, kuna see ju selles seisab, et siseilma igakülgse kujutuse, välisilma elukülluse vastuvõtu ja mõlemate kriitilise võrdluse kaudu jõuda ühtluse tunnetusele, elu iseenda tunnetusele ja truule järeleelamisele selle nõuete kohaselt.

Nagu meie nüüd nendes kolmes tegevuses: kujutamises, vastuvõtmises ja võrdlemises, näeme inimest lapsena — juba mängus ja mängu kaudu aru saavat talle määratud sihti, nii lahenevad ka kõik ta tuleviku elu ilmised kui nende kolme tegevuse võrdlemise tulemus. Need on samal ajal selle kolm pöördepunkti ehk palju enam, selle kolm tugipunkti.

Neis inimese kolmes põhitegevuses näeme lapseelus esinevad ilmised juba varakult põhjendatud olevat, nagu laps nii meelsasti igas sooviks näha kõike ja igast tahaks teha kõike. Selle edaspidine põhjus seisab aga veel kahes: kord selles, et laps kõiges aimab, otsib ja püüab esitada vaimselt seotud ühtlust; siis veel selles, et seepärast sisemine vaade, meelsus, ühe sõnaga vaim on see, mis mängus teeb kõik. Sest olgugi et mäng läbibastab meeli ja liikmeid, keha, ehkki ihu oma liigete ja meeltega on see, mida meie lapses väliselt näeme mängimas, on siiski õieti vaim lapses, lapse vaim üksi, mis mängib. Seepärast näete teie pea, kui elustav, ühendav vaim, hing, mängust kaob, siis ei paku mäng lapsele enam mingit puhast ja tõsist rõõmu. See pole enam see, mida ta vajab oma elu erksas tundes: eluline, vaid surnud ja ise jälle surmav.

Siin, armsad vanemad, võite tumestada mitte ainult mängu tähtsust üldse, vaid ka oma lapse mängu hooldust ta elu hooldusele, arengule, ja juba esimese lapsetegevuse selgitus näitab, kui tähtis on selle valik, mis teie annate oma lapsele mänguks, ja kuidas teie temaga mängite.

Seepärast teatame teile, armsad vanemad, teie armsatele lastele siin mängude ja tegevusevahendite terviku, mis, väljunud elu ühendavast vaimust, on nii eluküllaselt kooskõlas ja igakülgsest arendav; mis, alates esimese lapsetegevuse tähelepanekuga ja toitmisega, sarnledes puuga, ühes lapse kasvava arenguga tõustes areneb selle kasvatuseks. Iga mäng aga on ka jälle lapseolu nõude kohaselt iseeneses tervik, järelikult mängude kogusummas üks tervikliige.

Meie anname siin esiteks teie lapsukestele, niipea kui aga ärkab nende omaelu, nende isetegevus, niipea kui nad suudavad vabalt liigutada oma käsi, tajuvad häält ja pööravad oma tähelepanu, oma pilgu sinna, kust need tulevad, neile mänguks eseme, mis rahuldab kõiki, mida laps otsib sel eluastmel tegevusevahendina ja vajab, mille najal ta areneb vaimselt ja kehaliselt, kus ta samal ajal võib edasi ülespoole tõusta. Ja see on pall.

III. Pall lapse esimese mänguasjana.

Esimese lapse- ja noorpõlve tähelepanelikul vaatlusel ei saa märkamata jääda, et pall omab ei iialgi kaduvat kütkestust, alati ühtviisi eluküllast külgetõmmet lapseea ja noorsoo jaoks. Proovitakse seda selle ilmise ja mõju põhjuste kohaselt, siis ilmub ta igakülgse võrdluse ja ühel häälel valiku järele esimese tähtsaima mänguasjana eriti lapseeas.

Lapsele tuleb nimelt juba varakult pallis ühel ajal vastu selle asja üldine pilt kui ka ta enese kui lõpliku terviku, kui eneses püsiv ühtlus, nagu ka laps kõiges, mis teda ümbritseb, alati püüab näha, haarata ja omandada tervikut, aga eales mitte üht osa üksi sellisena, mille omandamine last kunagi ei rõõmusta, ei rahulda, olgu siis, kui seda saadetakse kui tervikut, ühel ajal tõstetakse tervikuks. Lapse hinge, vaimu püüdu kui iseeneses tervikut tuleb aga tähelepanelikult hooldada, sest inimene peab varakult elu ja oma elu tervikuna ja selle osa ühise tervikliikmena mitte ainult tunnetama, vaid ka tähele panema ja hooldama. Pall nagu rahuldab seda lapse sügavat ja oluliselt põhjendatud püüdu kõige täielikumalt; seepärast on ta tähtis kasvatusvahendina üldse kui ka lapse esimese mänguasjana. Teie aga, hoolikad vanemad, pange tähele seda laste püüdu alati omandada tervikut, tervikust rõõmu tunda! Paljud ilmsed lapse elus, niihästi selle valguse- kui ka varjuküljed, on teile sellega seletatavad.

Ka lapse püüdu igas asjas kõike näha ja igast asjast kõike teha rahuldab ainuüksi pall.

Kõige selle ja palju muu läbi, millest kõneldakse tarvituse juhatuses eneses, pall õigustub mitte ainult mängu- ja tegevusevahendina üldse, vaid veel eriti lapse esimese mänguasjana.

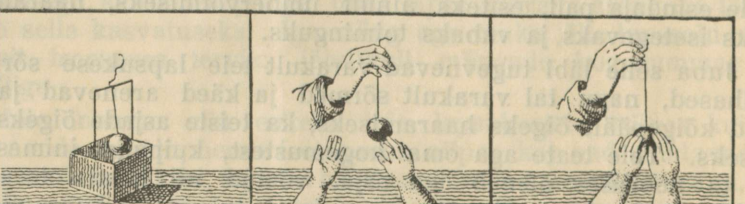
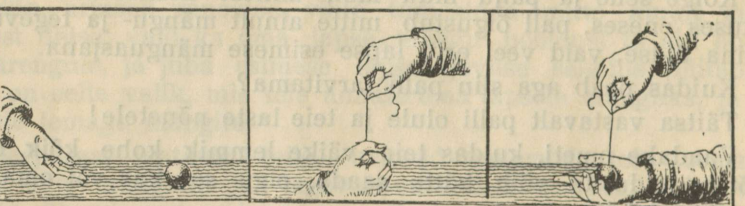
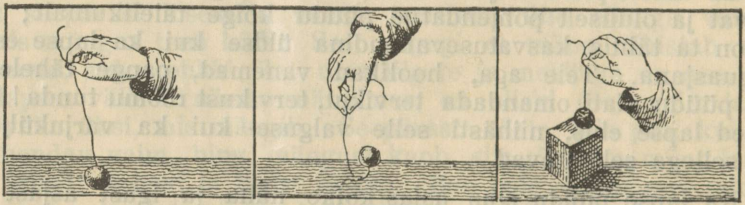
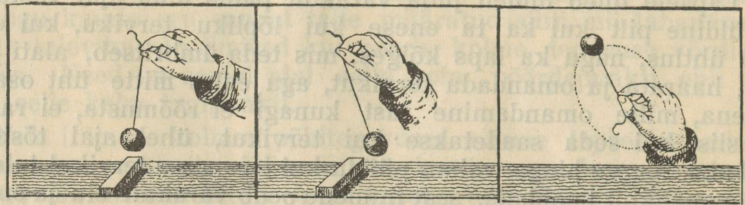
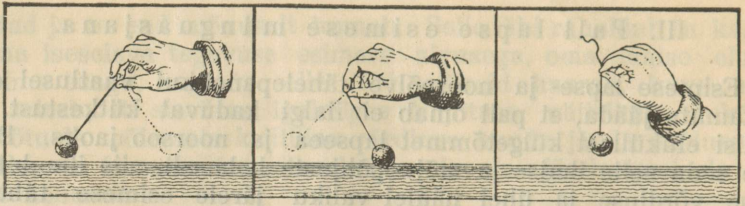
Kuidas peab aga siin palli tarvitama?

Täitsa vastavalt palli olule ja teie laste nõuetele!

Vaadake ometi, kuidas teie väike lemmik kohe kõik haarab ja võtab, mida ta võib kätte saada, olgu see kas või oma põial, oma teine käsi.

Seepärast andke varakult lapsukesele ta väikesse kätte kõigi asjade esindaja pall, esiteks ainult ümbervõtmiseks, haaramiseks, lõpuks isetegevaks ja vabaks toiminguks.

Juba selle läbi tugevnevad varakult teie lapsukesel sõrme- ja käelihased, nagu tal varakult sõrmed ja käed arenevad ja kujunevad kõigepäält õigeks haaramiseks, ka teiste asjade õigeks kohtlemiseks. Teie teate aga oma kogemustest, kuipalju inimese elus juba ta nooruses oleneb iga asja, võetud nii hästi otseses kui ka üle kantud mõttes, õigest arusaamisest, tulevasest haaramisest ja õigest kohtlemisest. Kõige selle jaoks arendage oma last juba siin, ja siin saate ka väikese tõenduse mängu sümbolse tähenduse ja tähtsuse kohta elus.

Pall lapse mänguasjana.
 (Joonise seletus vt. lhk. 29.)

Lapsukese edasiminev areng, edasijõudnud liigete ja meelte tarvitamine nõuab nüüd, et pall mänguasjana oleks enam eraldatud lapsest, nagu rusikas ja käsi palliga enam ühine on.

Selles suunas mõjutakse kergesti selle läbi, et palli, mille teie olete andnud lapsukese kätte, enne kinnitate nõõri otsa ja nüüd tasa sellest tõmbate, siiski nii, nagu tahaksite võtta palli lapse käest. Laps hoiab palli, käsi tõuseb, kui palli tõstate, ja kui teie nõõri järele annate, langeb käsi oma raskuse ja palli hoidmise tõttu. Käe tarvitamine annab sellele vilumust, nagu ta annab jõudu. Jõu väljenduse ja jõu kasvamise kui ka liikumise muutus rõõmustab peagi last, sest lapse rõõm tekib eriti ta tundest, ta jõu tarvitamisest ja kasvust, nagu see tõuseb ja kasvab muutuse läbi. (Vt. lhk. 28).

Siin, armas ema, on su mängu ja mängimise esimene valgus su armsa lapsega palli abil. Sellest tekib peagi nagu täitsa uus mäng, nii ka su lapsele endale midagi täitsa uut, kui mõõduka tõmbamise ja tõstmise kaudu nõõrist pall su lapsukese käest ära libiseb ja kui omaette asi siis rahulikult, vabalt tema ees ja temast mööda liigub. Selle läbi areneb lapses uus tunne, eseme, kui juba täitsa ümber ja kinni haaratud, uus taju, arusaadud ja nüüd vabalt vastuseisev miski.

Juba see ainus ilmis ja sellega seotud sisemine vaimutegevus on lapsele ülitähtis, mispärast teie seda korrake oma väikestele lemmikutele nii sageli kui eales võimalik. Teie näete, kuidas nad selle üle ikka jälle uuesti rõõmustavad.

Kui teie, vanemad, nüüd nii oma laste mängu ja oma lapsega mängides teda tähele panete, siis leiaste teie pea: kõik selle areng omab esimest põhja vaeva märgatavates erutustes ja tajudes. Lugematu kordamise läbi kindlustuvad ja selguvad aga lapses need esimesed, alguses peaaegu jäljetult jälle kaduvad tajud, ja just nende muljete tugevnemine, kindlustamine ja selgitus lapses on see, miks sagedane kordamine last nii rõõmustab.

Seepärast on nii tähtis, armsad vanemad, järele katsuda, millist laadi on esimesed muljed, milliste kordamine lapsele ikka ja alati uut rõõmu pakub.

Samuti võite teie märgata ja märkate pea, et kui kord teie laps on saanud kaks erinevat ja lahutatud, aga vastupidi ühtlast taju, talle neist peagi vajalikult arenevad kolmandad ja järgnevad tajud, nii näiteks:

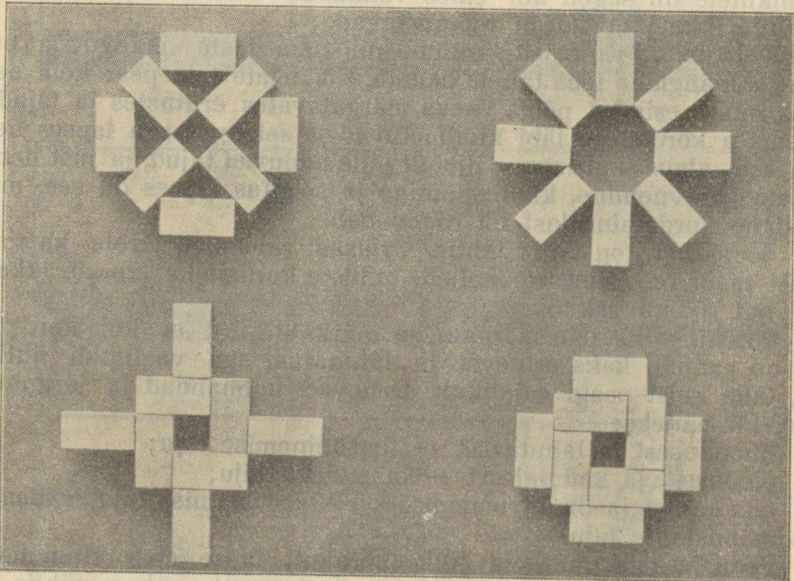
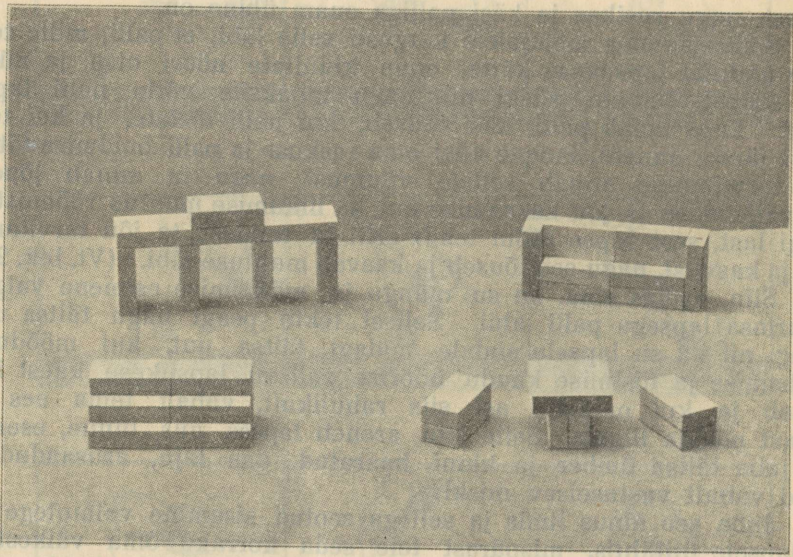
ühendusest ja lahutusest — taasühinemise taju;

olemisest ja kadumisest — taastuleku taju;

omamisest ja olnud omamisest — taasomamise taju, vähemalt taasomamistahte taju.

Seda ja teisi märkeid juba varakult lapse elus kinni hoida on hoolsate ja truude lastehooldejate jaoks mitte vähem tähtis kui kõik seni esiletoodu, nagu lapsele on ülitähtis kinni hoida olugi talle alguses tumedat asjade, ruumi, aja jne. eraldamist ilmuva ja oleva elu kandjatena ja selle teadaandmise vahenditena ja nii asja asja kõrval ise ikka kindlamini ja selgemini tajuda lasta. Sest ini-

Lapsukes ebasiminev arvut ebasijuband liigale ja meelle
arvutamine nõuab nend et peal mänguainax oleks arvutaladud

Mäng Fröbeli kuuenda annetisega.

(Vt. lhk. 11.)

mese maapäälse sihi kindel saavutus ei olene ainult asja, ruumi ja aja, hävimise ja saamise tunnetusest, oleviku, mineviku ja tuleviku õigest arusaamisest, vaid inimene on ise haaratud — nüüd juba lapsena — selle läbi oma olu kolmainsuses tegutsevana, tundvana ja mõtlevana, toimetades, tajudes ja tunnetades ning kõigi oma seadete kohaselt, mis vastavalt ta olule ja sihile liigenduvad temas nagu ta meeled.

Mida enam nüüd teie, vanemad ja lapsepõlve hooldajad, endile selgitate neid seadusi ja tingimusi, oma lapse sise-arengu ja välise hariduse seadusi ning tingimusi, nõudeid ja vahendeid, mida kindlamalt teie seda rakendate oma lastehoolduses, — seda tagajärjekam ja õnnistuserikkam on teie lastekasvatus.

Sageli tabab ja teeb loomulik ja rikkumata emameel nii õieti, aga ainult endale teadvusetult. Võimalikult teadlikult peab aga kõik toimuma, mis mõjutab last inimese poolt, sest peab ju last jälle kasvatama teadvusele.

Nii seob ema, oma inimliku emameele sügavuse juhitud, kui tal on midagi tegemist oma lapsukesega, tumma toiminguga, praegu nii saanud, nagu ka teatud kohal leiduvad asjad häälelise sõnaga. Selle läbi nüüd, vastolude ja poolitatud oleku sidumise läbi, tekib aga lapses ühendav kolmas, vaimu tunnetatud, vaimu kinnihoitud, arusaadud asi. Asja mõiste tuleb selle läbi ikka jälle lapse teadvusse, nagu lapses teadvus areneb astmekohaselt.

Ja nii peab lapse kohtlemisel alati hoolsasti hooldama ka seda saava ja sõna sidumist.

Ehtsad lasteinimesed teavad seda iseenesest nagu ka sina, armas ema, enesest üsna hästi. Seepärast ära võta sa ka oma armsa lapsega ette mitte midagi, mida sa ei elusta vaimu väljahingava ja vaimselt hingava sõnaga. See on samal ajal elustav eeter, millega sa ümbritsed iga asja, kuigi sa enesele pead üttelema, et lausunud sõna mõistmisest su lapse poolt ei saa veel juttugi olla. Seepärast katsume ka meie siin, vanemad, teie lapse esimest mängu, palli tarvitamist, siduda kohaste sõnadega. Aga need sõnad, ehkki võetud ema tõelikust elust ta lastega, ei tohi olla ettekirjutavad sinu emalikule ja eluküllasele mängukeelele, armas ema, nagu ka mängimise tagajärjed ise, milliseid mõlemaid nii sageli silmapilk tekitab ja silmapilk jälle võtab, vaid ainult juhtivad ja märgistavad, et sellega ka sinu mäng, mis on niisama ilus kui tähtis, vahenditult kasvaks su elust oma lastega, nagu ka elust on kasvanud, mida meie sulle siin teada anname.

2

A
A 7214

10